

Salahaddin BEKKİ, Maaday-Kara Altay Kahramanlık Destanı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020, ISBN: 978-605-155-945-2, 134 sayfa.

Enis YALÇIN*

Kültürel belleğin izlerinin sürülebileceği metinler olan destanların, Türk edebiyatı külliyatı içerisinde dikkat çekici bir yeri vardır. Kadim bir geçmişe sahip olan ve geniş bir coğrafyada yaşam alanı bulan Türklerin, sözlü kültür ortamında kuşaktan kuşağa aktarılarak kemikleşen bu edebi ürünleri, farklı alanlardaki araştırmacıların derleme çalışmalarıyla birlikte antropoloji, sosyoloji ve folklor disiplinlerinin yöntemleriyle incelenmektedir.

Bir Altay kahramanlık destanı olan Maaday-Kara'nın bilimsel çalışmalara konu edilmesi de Sazon Saymoviç Surazakov'un 1948 yılında Altaylı Kayçı Aleksey Grigoreviç Kalkin'den yaptığı derlemeyle başlamıştır. Maaday-Kara destanını 1951 yılında P. K. Çakırova, 1964 yılında da S. S. Surazakov tekrar derleyerek yazıya aktarmışlardır. Sonraki yıllarda destan metni Rusçaya, İngilizceye, Almancaya ve Türkçeye çevrilerek farklı ülkelerde yayımlanmıştır. Böylelikle sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına da taşınan Maaday-Kara destanı hakkında yapılacak bilimsel çalışmaların önü açılmıştır.

Maaday-Kara destanının Türkiye'deki ilk neşri Emine Gürsoy Naskali tarafından *Altay Destanı Maaday Kara* (1999) adıyla yapılmıştır. Salahaddin Bekki de S. S. Surazakov'un 1963 yılında yaptığı 7739 mısralık derlemenin *Maaday-Kara, Altayskiy Geroyeskiy Epos / Maaday-Kara Altay Kay Çörçök* (1973) adıyla kitaplaştırılan Altayca metnini esas alarak bir doktora tezi hazırlamıştır. Bilge Seyidoğlu danışmanlığında hazırlanan ve 2001 yılında tamamlanan bu tez çalışması *Maaday-Kara Destanı* (2007) adıyla yayımlanmıştır. Salahaddin Bekki tarafından hazırlanan tez çalışmasında, Maaday-Kara destanı ve bu destan özelinde Altay-Türk destancılık geleneği geniş bir perspektiften ele alınmıştır.

Salahaddin Bekki, 2020 yılında *Maaday-Kara Altay Kahramanlık Destanı* adıyla yayımlanan eserinde sözü edilen destan metnini geniş halk kitlelerine ulaştırarak çocuk edebiyatı, resim, sinema ve tiyatro gibi farklı sanat alanlarına esin kaynağı olabileceği düşüncesinden hareketle, 7739 dizeden oluşan manzum destan metnini ölçünlü Türkiye Türkçesiyle mensur olarak yeniden yazmıştır. Bekki'nin bu çalışması Ötüken Neşriyat'ın "Ötüken Türk Dünyası Edebiyatı" yayın dizisi arasında yayımlanmıştır.

Metinlerarasılık yönteminde *ana metinlerin ciddi düzende dönüşümü* başlığına uygun olarak Maaday-Kara destanının hikâye formatında ilk *yenidenyazım* örneği olan bu çalışmada *alt metin* olarak Salahaddin Bekki tarafından 2001 yılında tamamlanan doktora tezi kullanılmıştır. Salahaddin Bekki "Altay destanlarının tür olarak masallara yakın durmasını" ve Maaday-Kara destanının mitolojik bir arka plana sahip olmasını göz önünde bulundurarak *düzyazılaştırma* sırasında öğrenilen geçmiş zaman kipini kullanmıştır. Destanın ruhunu muhafaza etmek isteyen Bekki, destana özgü deyimler ve kalıp ifadeleri korumaya çalışmış, gerekli görülen yerlerde de bu deyimler ve kalıp ifadelerin açıklamalarını dipnotlarda vermiştir. Okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak için kitapta *düzyazılaştırılarak* verilen destan metni -destanın orijinal yayınında olmasa da- başlıklandırılarak

* Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, Kırşehir/Türkiye, enesylcn18@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7873-570X.

bölmelere ayrılmıştır. Eserde Maaday-Kara'ya ait destan metni altı başlık altında verilmiştir. Bu başlıklar sırasıyla “Kara-Kula Kağan'ın Maaday-Kara'nın Altay'ını istilas ve Kahramanın Doğuşu”, “Kahramanın Atının Doğuşu”, “Kahramanın Anne ve Babasını Kurtarmak Üzere Sefere Çıkışı”, “Kahramanın Kara-Kula Kağan'ı Yenip Yurduna Dönüşü”, “Kahramanın Evlilik Yolculuğuna Çıkması”, “Kahramanın Yeraltına Yolculuğu, Ölümü Yenmesi ve Göğe Yükselmesi” şeklindedir. Destan metninin yer aldığı bütün bölümlerde evrenin üç kozmik katmanı, merkez simgeciliği, yer-su iyeleri, ak-kara karşıtlığı ve çeşitli mitik dünya tasvirlerini görmek mümkündür. Kitabın bu bağlamda, okuyucuyu yoğun bir mitik bağlama taşıyacağını söylemek mümkündür.

Kitabın “Maaday-Kara Destanı Hakkında” başlığıyla verilen ek bölümünde destan hakkında kısa tanıtıcı bilgiler verilmesinin yanında bu destan üzerine yapılan çalışmaların tarihçesine de değinilmiştir. Bu bağlamda destanın Rusça, İngilizce, Almanca ve Türkçe olarak yapılan yayımları tanıtılmış buna ek olarak Türkiye’de Maaday-Kara hakkında çalışma yürüten araştırmacıların isimleri de zikredilmiştir. Bir ansiklopedi maddesi tarzında hazırlanan bu bölümde yapılan değerlendirmeler, destan metninden alınan pasajlarla desteklenmiştir.

Hem mitolojik arka planıyla hem de kahramanlık temasıyla *Maaday-Kara*, okuyucuyu destan kahramanı Kögüdey-Mergen’in şahsında yeraltı, yeryüzü ve gökyüzü arasında geçen maceralarla dolu bir yolculuğa çıkarır. Kögüdey-Mergen’in doğumundan ve yetişme aşamasından itibaren olağanüstü motiflerin hâkim olduğu destanda, kahramanın maceralarının iki farklı yolculuk üzerine kurgulandığı söylenebilir. Bunlardan ilki Kögüdey-Mergen’in anne ve babasını esaretten kurtarmak için çıktığı yolculuktur. Bu yolculukta Kögüdey-Mergen çeşitli engelleri geçmek ve evrenin katmanları arasında seyahat etmek zorunda kalır. Kahramanın çıktığı ikinci yolculuk evlilik içindir. Kögüdey-Mergen anne ve babasını Kara-Kula Kağan’ın elinden kurtardıktan sonra evlenmek ister. Altın-Küskü’yle evlenmek için Ay Kağan’ın topraklarına doğru yola çıkan Kögüdey-Mergen, karşısında rakip olarak yeraltı dünyasının hâkimi Erlik Bey’in oğlu obur alp Kuvakayçı’yı bulur. Erlik Bey’in kızı Abram-Moos Kara-Taacı da kahramanın evliliğine engel olmak ve kahramanla evlenmek arzusuyla yeryüzüne çıkar. Yeraltı dünyasından gelen Kuvakayçı ve Abram-Moos Kara-Taacı’nın müdahaleleriyle Kögüdey-Mergen’in çıktığı evlilik yolculuğu da tuzaklarla ve mücadelelerde dolu bir maceraya dönüşür.

Şamanist inanç sistemiyle örülü bu destanda okuyucu kahramanın maceralarına eşlik ederken Altay Türklerinin mitolojisine, inanç sistemine ve kültür hazinesine açılan bir pencereyle karşılaşır. Salahaddin Bekki, Türk mitolojisinin izdüşümünü yansıtan bu destanı hikâye formatında akıcı bir dil ve üslupla *yeniden yazarak*, hedef okuyucu kitlesini genişletmiş ve destan metnini daha anlaşılır hale getirmiştir. Hazırlanan bu çalışmanın okuyucuların zihninde yapacağı çağrışımlarla birçok yeni sanatsal yaratıma ilham vereceğini düşünmek oldukça heyecan vericidir.